

רשומות

הצעות חוק

ה מ מ ש ל ה

22 בינואר 2018

1192

ו' בשבט התשע"ח

עמוד

הצעת חוק חתימה אלקטרונית (תיקון מס' 3), התשע"ח-2018 296

הצעת חוק חתימה אלקטרונית (תיקון מס' 3), התשע"ח-2018

- תיקון מיונח 1. בחוק חתימה אלקטרונית, התשס"א-2001¹ (להלן – החוק העיקרי), בכל מקום למעט בהגדרות "תעודה אלקטרונית" ו"תעודה אלקטרונית מאושרת" שבסעיף 1 –
- (1) אחרי "תעודה אלקטרונית" יבוא "מאושרת";
  - (2) אחרי "תעודות אלקטרוניות" יבוא "מאושרות";
  - (3) אחרי "התעודות האלקטרוניות" יבוא "המאושרות";
  - (4) אחרי "בתעודה אלקטרונית" יבוא "מאושרת".
- תיקון סעיף 1 2. בסעיף 1 לחוק העיקרי –
- (1) אחרי ההגדרה "אמצעי חתימה" יבוא:

"בעל אמצעי חתימה" – מי שהופק לו אמצעי חתימה";

ד ב ר י ה ס ב ר

סעיפים ההגדרה "תעודה אלקטרונית" שבסעיף 1 לחוק 1 ו-2 יוחדה בחוק רק לתעודה אלקטרונית שהונפקה בידי גורם מאשר כהגדרתו בחוק. הגדרה זו אינה תואמת את המציאות הטכנולוגית, שלפיה ארגונים מנפיקים "תעודות דיגיטליות" (Digital Certificates) כמשמעותן הטכנולוגית המקובלת של מונח זה (בהתאם לתקנים הישראליים והבינלאומיים), המזהות גורמים שונים בתוך הארגון ומחוצה לו (כמו לקוחות וספקים) באמצעות אותה טכנולוגיה בדיוק שבה נעשה שימוש בחתימה מאושרת.

כך בתקנות האיחוד האירופי בנושא REGULATION (EU) No 910/2014 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC (להלן – תקנות האיחוד) ההגדרה "תעודה אלקטרונית" מתייחסת לחתימה מאובטחת, ואילו לתעודה אלקטרונית של חתימה מאושרת יוחדה הגדרה נפרדת (ר' ההגדרות בס' 14) ו-15 לתקנות האיחוד.

מוצע לתקן את ההגדרה "תעודה אלקטרונית" שבסעיף 1 לחוק כך שתכלול גם תעודות אלקטרוניות שהונפקו בידי גורם שאינו גורם מאשר לפי החוק. תיקון זה הוא טכני במהותו, ואינו גורע ממעמדה של תעודה אלקטרונית שהונפקה בידי גורם מאשר.

עקב שינוי ההגדרה של המונח "תעודה אלקטרונית" כאמור, מוצע להוסיף הגדרה למונח "תעודה אלקטרונית מאושרת", שתיוחד לתעודה אלקטרונית שהונפקה בידי גורם מאשר אשר אליה מתייחסות הוראות החוק.

כללי חוק חתימה אלקטרונית, התשס"א-2001 (להלן – החוק), נועד לתת מעמד משפטי לחתימות באמצעים אלקטרוניים, כדי לקדם את המסחר האלקטרוני ואת השימוש באמצעים טכנולוגיים. לצורך כך, החוק מגדיר שלושה סוגי חתימות: חתימה אלקטרונית כללית בלא דרישות סף, חתימה אלקטרונית מאובטחת (להלן – חתימה מאובטחת) וחתימה אלקטרונית מאושרת (להלן – חתימה מאושרת). החוק קובע דרישות סף והוראות לעניין קבילותן של חתימות מאובטחות ושל חתימות מאושרות.

הבסיס הטכנולוגי של חתימה מאובטחת ושל חתימה מאושרת הוא זהה, וההבדל המרכזי ביניהן נעוץ בכך שבחתימות מאושרות מעורב צד ג' (גורם מאשר), המפוקח בידי רשם הגורמים המאשרים שמונה לפי החוק. תפקידו של הגורם המאשר הוא לזהות את החותם ולנהל את מרשם הזהויות של חתימות מאושרות, לרבות ניהול מאגר של תעודות בטלות. כלומר, חתימה מאושרת היא חתימה בעלת מעמד חזק יותר משל חתימה מאובטחת – הן בהיבט זיהוי החותם (היא מבטיחה זיהוי ודאי, כלומר חד-חד-ערכי שלו) והן בהיבט הפיקוח, המבטיח, בין השאר, כי כל דרישות החתימה המאובטחת מתקיימות.

יצוין, כי גם בחתימות מאובטחות עשוי להיות מעורב צד ג', אשר מבצע פעולות דומות לאלה של הגורם המאשר ויכול אף לעשות שימוש בטכנולוגיה אשר אושרה על ידי רשם הגורמים המאשרים כמקיימת את דרישות החתימה המאובטחת. עם זאת, פעילותו של צד ג' כאמור במקרה של חתימות מאובטחות אינה מפוקחת.

מוצע לתקן את החוק כדי להתאימו למציאות המשתנה בתחום החתימות האלקטרוניות ולהסיר חסמים בתחום זה.

¹ ס"ח התשס"א, עמ' 210; התש"ע, עמ' 558.

(2) בהגדרה "גורם מאשר", אחרי "תעודות אלקטרוניות" יבוא "מאושרות";

(3) במקום ההגדרה "תעודה אלקטרונית" יבוא:

"תעודה אלקטרונית" – מסר אלקטרוני המאשר כי אמצעי לאימות חתימה מסוים הוא של אדם מסוים;

"תעודה אלקטרונית מאושרת" – תעודה אלקטרונית שהנפיק גורם מאשר לפי הוראות פרק ד';

3. בכותרת פרק ב' לחוק העיקרי, המילה "מאובטחת" – תימחק. תיקון כותרת פרק ב'

4. במקום סעיף 2 לחוק העיקרי יבוא: החלפת סעיף 2

"קיום דרישת חתימה לפי חיקוק 2. (א) נדרשה לפי חיקוק חתימתו של אדם על מסמך, ניתן לקיים דרישה זו לגבי מסמך שהוא מסר אלקטרוני, באמצעות אחת מאלה:

ד ב ר י ה ס ב ר

לקבלת שירות כלשהו (לדוגמה, בקשה מביטוח לאומי); על חוים צרכניים (לדוגמה, התקשרויות עם בנקים או עם מתווכים במקרקעין); על כתבי בית דין; על מסמכים בעלי חשיבות שנועדו לשמש כראיה לטווח רחוק (לדוגמה, צוואות) ועל מסמכים של פקידי ציבור (לדוגמה אישורים של רשם המקרקעין).

מאפייני החותמים על המסמכים שעליהם נדרשת חתימה לפי חיקוק מגוונים גם הם. כך, למשל, בדוגמאות שהובאו לעיל, החותמים משתייכים לקבוצות האלה: הציבור הרחב (בקשות הביטוח הלאומי, מורישים); בעלי מקצועות שונים (כתבי בית דין) ופקידים במגזר הציבורי (רשם המקרקעין).

כל אלה, אלא אם כן נקבע אחרת בדין, נדרשים לפי סעיף 2 כנוסחו היום לעשות שימוש בחתימות מאושרות, כשדרישת החתימה קבועה בחיקוק.

נמצא כי תחולתו הרחבה של הכלל מעוררת קושי מפני שבעבור הציבור הרחב השימוש בחתימה מאושרת אינו ישים בחלק מהמקרים. כך, למשל, עלולים להתקשות לעשות שימוש בחתימה מאושרת חותמים על הסכמים צרכניים, מגישי בקשות שונות למדינה ומורישים. זאת, נוכח הנטלים שמטיל השימוש בחתימה מאושרת, דרך כלל, על החותם. בין נטלים אלה הצורך לרכוש אמצעי חתימה (למשל, כרטיס חכם); התייצבות אישית לפני הגורם המאשר לצורך ביצוע הזדהות; תשלום לגורם המאשר בעבור התעודה האלקטרונית (התשלום מתבצע בדרך כלל במועד ההנפקה, ולאחר מכן אחת לכמה שנים); בקיאות במחשב ונגישות למחשב הן מבחינת חומרה והן מבחינת תוכנה.

בהקשר זה יצוין כי על פי סעיף 25 לחוק מרשם האוכלוסין, התשכ"ה-1965, תעודת הזהות החכמה צריכה לכלול, על פי בקשת בעל התעודה, אמצעי חתימה, אמצעי לאימות חתימה ותעודה אלקטרונית, כהגדרתם בחוק. שם זה מצוי בשלבי פיתוח, ולאחר שיונפק לאזרחי המדינה, חלק מהנטלים המתוארים יצומצמו. הקשים היישומיים

בהתאמה לכך, מוצע לעדכן את כל הסעיפים שבהם מופיע המונח "תעודה אלקטרונית", על הטיותיו השונות, ולהחליפו במונח "תעודה אלקטרונית מאושרת".

סעיף 3 מוצע להחליף את כותרת פרק ב' מ"תוקף חתימה אלקטרונית מאובטחת" ל"תוקף חתימה אלקטרונית", וזאת נוכח השינויים המוצעים בפרק זה, שבמסגרתם ייקבעו הוראות גם לגבי חתימות אלקטרוניות שאינן חתימות מאובטחות.

סעיף 4 לסעיף 2 המוצע – כללי

סעיף 2 לחוק, שעניינו קיום דרישת חתימה לפי חיקוק, קובע לאמור:

"חתימה הנדרשת לפי חיקוק

2. (א) נדרשה לפי חיקוק חתימתו של אדם על מסמך, ניתן לקיים דרישה זו, לגבי מסמך שהוא מסר אלקטרוני, באמצעות חתימה אלקטרונית, ובלבד שהיא חתימה אלקטרונית מאושרת.

(ב) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו על הוראות חיקוק שהשר קבע, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, בתוספת הראשונה."

הסעיף כנוסחו היום קובע כי כשנדרשת חתימה לפי חיקוק, ניתן לקיים דרישה זו בעולם האלקטרוני על ידי חתימה מאושרת בלבד. זאת, מתוך הנחה כי במקרים שבהם נקבעה לפי חיקוק חובה לחתום יש חשיבות רבה לחתימה ולהגשמת כל תכליות החתימה. לפיכך, במקרים אלה החתימה תתבצע באמצעות סוג החתימה ברמה הגבוהה ביותר המוגדרת בחוק, היינו חתימה מאושרת.

נמצא כי הכלל האמור מעורר קושי יישומי וכי ההנחה שביסודו אינה מתחייבת בכל המקרים אלא תלויה בתכליות דרישת החתימה, הכול כפי שיפורט להלן.

1. קושי יישומי – החיקוקים שבהם נדרשת חתימה הם רבים ומגוונים, ועל כן תחולתו של הכלל הקבוע בסעיף 2 היא רחבה. כך למשל עשויה להידרש חתימה על בקשה

(1) חתימה אלקטרונית מאושרת;

(2) חתימה אלקטרונית אחרת, ובלבד שהיא מקיימת, ברמת ודאות מספקת בנסיבות העניין, את התכליות לדרישת החתימה בהתאם לאותו חיקוק.

ד ב ר י ה ס ב ר

נוסף על כך, נראה שיש מקום לאפשר לצדדים להתקשרות, בכפוף לכל דין, לקבוע הסדרים שמאפשרים להסתפק בחתימות "חלשות" יותר מבחינת מהימנותן, לטובת שימוש בחתימה נוחה וידידותית לחותם. הצדדים יכולים, למשל, להתמודד עם הסיכונים המוגברים שחתימה "חלשה" יותר עלולה לזמן על ידי קביעת חלוקת סיכונים הוגנת ביניהם.

לאור כל האמור, נראה שאין הצדקה לקביעת רמת מהימנות ואבטחה אחידה לגבי כל דרישות החתימה בחיקוק באשר הן. שכן, עצם דרישת החתימה אינו מלמד בהכרח על חשיבות החתימה או על הצורך בקיום תכליות מסוימות. כמו כן, דרישה אחידה אינה מאפשרת לשוק ליצור פתרונות מגוונים שעשויים להתאים לנסיבות השונות של דרישות החתימה בחיקוק.

לפיכך מוצע לבטל את הקשר המוחלט הקיים בסעיף 2 לחוק בין דרישת חתימה בחיקוק לבין חתימה מאושרת ולהחליף את סעיף 2 בסעיף גמיש, שיוצר התאמה בין סוג החתימה הנדרש למטרותיה, כמפורט להלן.

תיקון מוצע זה צפוי להסיר חסמים ולאפשר לשוק האלקטרוני להתפתח. בתוך כך, התיקון צפוי להרחיב את שירותי הממשל הזמין הניתנים על ידי המדינה ולהגדיל את האפשרויות לספק שירותים ממשלתיים ואחרים מרחוק בלא צורך בהגעה פיזית למשרדים.

לסעיף קטן (א)

לפי סעיף 2(א) כנוסחו המוצע, כשנדרשת לפי חיקוק חתימה של אדם על מסמך ניתן לקיים דרישה זו באמצעות חתימה אלקטרונית מאושרת או באמצעות חתימה אלקטרונית אחרת, ובלבד שהיא מקיימת, ברמת ודאות מספקת בנסיבות העניין, את התכליות של דרישת החתימה בהתאם לאותו חיקוק. כלומר, כשחוק או תקנה דורשים לעשות שימוש בחתימה, על החתימה האלקטרונית לקיים, במידה מספקת בנסיבות העניין, את התכליות שאותן נועדה להגשים.

דוגמאות לתכליות נפוצות של דרישות חתימה בחיקוק הן, בין השאר:

(1) האפשרות לזהות שינוי שבוצע במסר האלקטרוני לאחר מועד החתימה. תכלית זו מוכרת לנו גם מעולם החתימות בנייה, כך, למשל, לפעמים נהוג לחתום בתחתית כל דף בראשי תיבות כדי להבטיח שלא יוכנס למסמך דף נוסף שעליו לא הוסכם (כלומר, שהמסמך לא שונה לאחר מועד החתימה);

(2) האפשרות לזהות את החותם, היינו את מי שחתם בחתימה אלקטרונית;

המתוארים לעיל מביאים לכך שהתקשרויות רבות, הן בנוגע לשירותים ממשלתיים והן בנוגע להתקשרויות במגזר הפרטי, הכוללות חתימה, אינן מתבצעות בעולם המקוון. מצב זה מביא, בין השאר, לכך שהאפשרויות לספק שירותים ממשלתיים ואחרים מרחוק בלא צורך בהגעה פיזית למשרדים לצורך חתימה ידנית בפני הפקידים מצומצמות.

2. הפרדה בין תכליות החתימה – לצד הקושי היישומי שמעורר הכלל בסעיף 2 לחוק, נראה שההנחה שעמדה בבסיסו, ולפיה כדי להגשים את תכליות דרישת החתימה לפי חיקוק נדרשת חתימה ברמה הגבוהה ביותר, אינה מתאימה בכל המקרים, כפי שיוסבר להלן.

תכליות החתימה הקלסיות, הן בעולם הנייר והן בעולם האלקטרוני, הן זיהוי של החותם וקשירתו למסמך החתום; העדה על גמירת דעתו ומניעת שינויים בנוסח החתום לאחר מועד החתימה. מעין במקרים שבהם נדרשת חתימה לפי חיקוק, עולה כי תכליות החתימה משתנות מחיקוק לחיקוק, וכי רק חלק מהחתימות נועד להגשים את כל תכליות החתימה הקלסיות. כך למשל, יש מסמכים רבים שהחתימה עליהם נועדה לזהות את החותם בלבד (לדוגמה, חתימה על בקשה לקבלת מידע מגוף ממשלתי). במקרים אלה ניתן להגשים את תכלית החתימה בדרכים אחרות, כמו למשל על ידי שירות של זיהוי או אימות אלקטרוני. על כן, מאחר שלחתימה תכליות שונות, נראה שאין מקום להתייחס אל כל דרישות החתימה בחיקוק כאל מקשה אחת, אלא לבחון את דרישת החתימה בהתאם לחיקוק הספציפי שמכוחו היא נדרשת.

כמו כן, אף במקרים שבהם חתימות נועדו להשיג את כל התכליות הקלסיות של חתימה, הרי שתכליות אלה עשויות להיות מושגות בדרכים שונות, ולא בהכרח באמצעות חתימה מאושרת. כך למשל, הזדהות יכולה להתבצע פנים מול פנים ב"עולם הפיזי", ולעומת זאת הבטחת שלמות המסר יכולה להיעשות, באותה התקשרות, באופן אלקטרוני. לדוגמה, במצב שבו אדם מגיע לאסוף דבר דואר מסניף הדואר, הזיהוי יכול להתבצע ב"עולם הפיזי" על ידי פקיד הדואר, והחתימה האלקטרונית תוכל להגשים את שאר התכליות הרלוונטיות (למשל, חתימה על גבי פד דיגיטלי שמקיים דרישות טכנולוגיות מסוימות). דוגמה נוספת לזיהוי החותם שלא באמצעות המנגנון הקבוע בחוק חתימה אלקטרונית (זיהוי בידי צד שלישי – גורם מאשר) היא מערכת "סגורה", שבה ההזדהות מתבצעת על ידי הצד המסתמך על החתימה (למשל, מקומות עבודה שמנפיקים בעצמם חתימות אלקטרוניות לעובדים לאחר זיהוי שמתבצע על ידי אמרכל המעסיק). על כן, נראה שיש אפשרות להגשים את תכליות החתימה גם בדרכים נוספות.

(ב) על אף האמור בסעיף קטן (א) –

- (1) דרישת חתימה לפי חיקוק על מסמך מהסוג המנוי בטור א' לתוספת הראשונה, ניתן לקיימה רק באמצעות חתימה אלקטרונית מהסוג הקבוע לגביי בטור ב' לצדו;
- (2) לגבי סוגי מסמכים המנויים בתוספת ראשונה א' לא ניתן לקיים את דרישת החתימה לפי חיקוק באמצעות חתימה אלקטרונית.

ד ב ר י ה ס ב ר

המאשרים בבקשה לאשר כי טכנולוגיה מסוימת מפיקה חתימה מאובטחת (ר' תקנות 8 ו-9 לתקנות האמורות).

במקביל להחלפת סעיף 2 לחוק מוצע בסעיף 10 להצעת החוק להחליף את התוספת הראשונה לחוק, שבה מנויים חיקוקים שעליהם לא חלות הוראות סעיף 2 בנוסחו כיום, באשר היא אינה רלוונטית עוד לסעיף 2 בנוסחו המוצע (ר' דברי ההסבר לסעיף 10 ו-11 להצעת החוק). במקומה מוצעות שתי תוספות אחרות לעניין סעיף 2(ב) המוצע, כפי שיפורט להלן.

לסעיף קטן (ב)

לפסקה (1)

מוצע לקבוע בתוספת הראשונה המחליפה את התוספת הראשונה הקיימת כיום, סוגי מסמכים שלגביהם ניתן לקיים את דרישת החתימה לפי סעיף 2(א) המוצע רק באמצעות חתימה אלקטרונית מסוג מסוים שנקבע בתוספת (למשל, חתימה אלקטרונית מאושרת, חתימה אלקטרונית מאובטחת או חתימה גרפית על פד דיגיטלי).

בשלב זה מוצע לקבוע בתוספת הראשונה שני סוגי מסמכים – צוואה לפי סעיפים 20 או 22 לחוק הירושה, התשכ"ה-1965 (להלן – חוק הירושה), וזיכרון דברים על צוואה בעל פה לפי סעיף 23(ב) לחוק האמור, שלגביהם מתקיימת דרישת החתימה כאמור רק באמצעות חתימה אלקטרונית מאושרת (ר' דברי ההסבר לסעיף 10 המוצע).

השר רשאי, בצו, לשנות את התוספת הראשונה.

לפסקה (2)

מוצע לקבוע בתוספת ראשונה א' סוגי מסמכים שלגביהם לא ניתן לקיים את דרישת החתימה לפי חיקוק באופן אלקטרוני. בשלב זה מוצע לקבוע בתוספת ראשונה א' צוואה בכתב יד לפי סעיף 19 לחוק הירושה, כמפורט בדברי ההסבר לסעיף 11 המוצע.

השר רשאי, בצו, לשנות את תוספת ראשונה א'. יצוין כי מאחר שחתימות אלקטרוניות מסוגים מסוימים (ובראשן חתימות מאושרות) הוכיחו את עצמן לאורך השנים כאמינות וכי במקרים מסוימים חתימות אלקטרוניות עשויות להיות אף "חזקות" יותר מחתימות בנייר, ראוי כי שימוש בסמכות להוספת סוגי מסמכים לתוספת האמורה ייעשה במשורה.

(3) גמירת דעת של החותם, כלומר כוונה כלשהי בנוגע למסמך החתום. תכלית זו היא תכלית משפטית, במובחן מהתכליות האחרות המוזכרות לעיל שהן תכליות שמוגשמות בהתקיים תנאים טכנולוגיים, והיא עשויה להילמד מהחתימה, אך גם מנסיבות אחרות (למשל, ההסבר שניתן לחותם עובר לחתימה לגבי המסמך שעליו הוא עומד לחתום). רוצה לומר, החתימה היא נסיבה אחת מבין נסיבות שונות שעשויות להעיד על גמירת דעת.

יובהר כי ייתכנו תכליות נוספות שלא הוזכרו לעיל. כך, למשל, חתימת עורך דין על תצהיר עשויה להגשים, בין השאר, תכלית של אישור לפעולה שמבוצעת בידי גורם אחר.

לדוגמה, חתימה מאובטחת מקיימת, מעצם מאפייניה, את שתי התכליות שיפורטו להלן.

נוסף על תכליות אלה עשויות חתימות מאובטחות שונות להגשים תכליות נוספות.

(1) התכלית הראשונה היא האפשרות לזהות שינוי שבוצע במסר האלקטרוני לאחר מועד החתימה;

(2) התכלית השנייה היא האפשרות לזהות את אמצעי החתימה שבאמצעותו נחתם המסר האלקטרוני. תכלית זו מתייחסת רק לאמצעי החתימה ולא לזהות החותם שעומד מאחורי אמצעי החתימה, מפני שבשונה מחתימה מאושרת שמאפשרת לזהות את בעל אמצעי החתימה (כלומר, את זהותו המאומתת של בעל התעודה האלקטרונית המאשרת המשויכת לחתימה), חתימה מאובטחת מאפשרת לזהות את אמצעי החתימה שבאמצעותו נעשה שימוש, אך לא בהכרח את זהותו של בעל אמצעי החתימה. במילים אחרות, חתימה מאובטחת אינה בהכרח מספקת ודאות לעניין זהות החותם, אך היא מספקת ודאות לגבי "המפתח הפרטי" שבאמצעותו הוא נחתם (בין אם זהותו של החותם ב"מפתח הפרטי" ידועה ובין אם לאו).

יובהר כי בשביל שחתימה מאובטחת תקיים את התכליות האמורות, תחילה יש צורך להוכיח כי מתקיימים התנאים בהגדרה "חתימה אלקטרונית מאובטחת". יצוין בהקשר זה כי תקנות חתימה אלקטרונית (חתימה אלקטרונית מאובטחת, מערכות חומרה ותוכנה ובדיקת בקשות). התשס"ב-2001, קובעות תנאים שבהתקיימם חתימה מוחזקת כחתימה מאובטחת. כמו כן, התקנות מאפשרות לאדם שמעוניין בכך לפנות לרשם הגורמים

(ג) השר רשאי, בצו, לשנות את התוספת הראשונה ואת התוספת הראשונה א'.

החלפת סעיף 3 במקום סעיף 3 לחוק העיקרי יבוא: 5.

(א) לא תישלל קבילותה של חתימה רק בשל היותה חתימה אלקטרונית. "קבילות חתימה אלקטרונית" 3.

(ב) מסר אלקטרוני החתום בחתימה אלקטרונית מאובטחת, יהיה קביל בכל הליך משפטי ויהווה ראיה לכאורה לכך –

(1) שהמסר האלקטרוני לא שונה לאחר מועד החתימה;

(2) שהמסר האלקטרוני נחתם באמצעי החתימה המזוהה על ידי האמצעי לאימות החתימה אשר נמצא בתעודה האלקטרונית שצורפה למסר האלקטרוני, ככל שצורפה;

(3) לעניין מסר אלקטרוני החתום בחתימה אלקטרונית מאושרת – גם לכך שהמסר האלקטרוני נחתם על ידי בעל אמצעי החתימה.

ד ב ר י ה ס ב ר

החתום, ככל שצורפה, כלומר נחתם באמצעי החתימה המתאים לחתימה האלקטרונית.

הטעם לשינוי הוא שמאפייני החתימה המאובטחת אינם כוללים את הבטחת זהותו של בעל אמצעי החתימה. שהרי חתימה מאובטחת מאפשרת את זיהויו לכאורה של בעל אמצעי החתימה, אך אינה מחייבת את זיהויו המוחלט (החד-חד-ערכי). משכך, נראה שאין הצדקה לקבוע ראיה לכאורה לגבי זהות בעל אמצעי החתימה באשר לחתימות מאובטחות (יובהר, כי אין באי-הענקת מעמד של ראיה לכאורה לזהות בעל אמצעי החתימה כדי לשלול את האפשרות להוכיח את זהותו בדרכים אחרות). עם זאת, חתימה באמצעות חתימה מאובטחת יכולה להעיד על אמצעי החתימה שבו נעשה שימוש, כלומר על כך שהחתימה נעשתה על ידי אמצעי חתימה מסוים ("מפתח פרטי"). על כן מוצע לתת מעמד של ראיה לכאורה למאפיין זה. יובהר, כי כדי ליהנות מהמעמד הראייתי שבסעיף קטן זה, יש תחילה להוכיח עמידה בכל דרישות החתימה המאובטחת המפורטות בהגדרה "חתימה אלקטרונית מאובטחת". הוראות אלה חלות גם על חתימות מאושרות, שכן לפי הגדרת חתימה מאושרת היא גם חתימה מאובטחת (לפסקאות (1) ו-(2)).

עוד מוצע לקבוע כי מסר אלקטרוני החתום בחתימה מאושרת יהיה קביל בכל הליך משפטי ויהווה גם ראיה לכאורה לכך שהמסר האלקטרוני נחתם בידי בעל אמצעי החתימה. זאת, מאחר שחתימה מאושרת מספקת זיהוי חזק של בעל אמצעי החתימה. כלומר, נוסף על המעמד שניתן לחתימות מאובטחות (אשר ניתן מקל וחומר גם לחתימות מאושרות) בנוגע לאי-שינוי וחתימה באמצעי החתימה, לגבי חתימה אלקטרונית מאושרת ניתן מעמד ראייתי

סעיף 5 לסעיף 3 המוצע – כללי

סעיף 3 לחוק, שעניינו קבילות חתימה אלקטרונית מאובטחת, קובע לאמור:

"קבילות חתימה אלקטרונית מאובטחת

3. מסר אלקטרוני החתום בחתימה אלקטרונית מאובטחת, יהיה קביל בכל הליך משפטי ויהווה ראיה לכאורה לכך –

(1) שהחתימה היא של בעל אמצעי החתימה;

(2) שהמסר האלקטרוני הוא זה שנחתם על ידי בעל אמצעי החתימה.

מוצע להחליף את הסעיף האמור, כפי שיפורט להלן.

לסעיף קטן (א)

מוצע להבהיר את המצב המשפטי, הן לפי הדין הקיים היום והן לפי הדין המוצע, ולפיו נקודת המוצא היא שחתימה אלקטרונית מכל סוג שהוא קבילה בהליך משפטי, אלא אם כן הדין קובע אחרת (למשל, בשל חובה לעמוד בכללים ראייתיים או בדרישות אחרות בדין).

לסעיף קטן (ב)

סעיף קטן זה עוסק במשמעות הראייתית של מסר אלקטרוני החתום בחתימה מאובטחת. הסעיף מצמצם את הכלל הראייתי הקבוע בסעיף 3 לחוק כנוסחו היום, ומתאים את המשמעות הראייתית של חתימה אלקטרונית מאובטחת למאפייניה. הסעיף קובע כי מסר החתום בחתימה מאובטחת יהיה קביל ויהווה ראיה לכאורה לכך שהמסר האלקטרוני לא שונה לאחר מועד החתימה, ולכך שהמסר האלקטרוני נחתם באמצעי החתימה שמזוהה על ידי אמצעי אימות החתימה שנמצא בתעודה האלקטרונית, המצורפת למסר

- 3א3. (א) גורם מעצב המבקש להסתמך על חתימה של צד לחוזה עמו על מסר אלקטרוני בקשר לאותו חוזה או לכריתתו, עליו הנטל להוכיח כי אותו צד חתם על המסר האלקטרוני; לעניין זה, "גורם מעצב" – צד לחוזה שיש לו עדיפות בעיצוב אופן החתימה האלקטרונית על המסר האלקטרוני כאמור.
- (ב) הוראות סעיף זה יחולו על אף האמור בכל חוזה.
- (ג) הוראות סעיף זה לא יחולו לעניין מסר אלקטרוני שנחתם בחתימה אלקטרונית מאושרת."

החלפת סעיף 4

7. במקום סעיף 4 לחוק העיקרי יבוא:

4. "חוקה לעניין חתימה אלקטרונית מאושרת בדבר אמצעי אימות החתימה המזהה אותה, חוקה כי היא חתימה אלקטרונית מאושרת."

ד ב ר י ה ס ב ר

בלא הרשאתו; בשל כך שהמסמך השתנה לאחר החתימה או בשל כך שהחתימה כלל אינה שלו). על הגורם שהיתה לו עדיפות בעיצוב אופן החתימה כאמור, המבקש להסתמך על החתימה ("הגורם המעצב"), להוכיח כי המסר נחתם על ידי אותו צד.

לסעיף קטן (ב)

עוד מוצע להבהיר כי נטל ההוכחה כאמור בסעיף יחול על אף האמור בכל חוזה (כלל זה דומה במהותו לכלל הפרשנות נגד המנסח לפי סעיף 25(ב1) לחוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג-1973).

לסעיף קטן (ג)

מוצע לקבוע כי הכלל לגבי נטל ההוכחה הקבוע בסעיף קטן (א) לא יחול במקרה שבו החתימה האלקטרונית שבה נחתם המסר האלקטרוני היא חתימה מאושרת, וזאת מתוך הכרה ברמת המהימנות הגבוהה של החתימות מאושרות.

סעיף 7 לסעיף 4 המוצע

סעיף 4 לחוק קובע כי חתימה אלקטרונית מאושרת, חוקה כי היא חתימה אלקטרונית מאובטחת. הסעיף נועד להקנות לחתימה מאושרת חוקה ראייתית. כי היא מקיימת את ארבעת תנאי החתימה המאובטחת. ההצדקה לקיומה של חוקה זו היא כי הליך ההנפקה של תעודה אלקטרונית על ידי גורם מאשר מבטיח את קיומם של מאפייני החתימה המאובטחת. מאחר שההגדרה "חתימה אלקטרונית מאושרת" כוללת גם את מאפייני החתימה המאובטחת, עלול להתפרש כי כדי להיכנס לגדרי החוקה, יש צורך תחילה להוכיח את תנאי החתימה המאובטחת. כדי להסיר ספק פרשני זה, מוצע לתקן את סעיף 4, כך שיהיה ברור שחתימה מאושרת מקיימת את תנאיה של החתימה המאובטחת. כך, יובהר כי הסעיף מעניק לחתימות מאושרות יתרון ראייתי באשר לעמידה בתנאי החתימה המאובטחת.

זהה גם לכך שהמסר האלקטרוני נחתם בידי בעל אמצעי החתימה. מעמד ראייתי זה שניתן לחתימות מאושרות זהה למעמד שניתן להן בסעיף 3 בנוסחו ערב התיקון המוצע (לפסקה (3)).

סעיף 6 לסעיף 3א המוצע

לסעיף קטן (א)

אחת המשמעויות של תיקון סעיף 2 לחוק העיקרי כמוצע היא מתן שיקול דעת לצדדים המעורבים בחתימה (החותם או המסתמך) לבחור בסוג החתימה האלקטרונית שבו ייעשה שימוש, בכפוף לדרישות הדין. לצד הגמישות הרצויה שמאפשר התיקון המוצע, הוא עלול לעורר חשש מפני פגיעה בחותמים במערכות יחסים שבהן יש פערי כוחות בין הצדדים להתקשרות, ובמיוחד בהתקשרויות צרכניות.

כך למשל, עוסק שנותן שירות לצרכן עלול לקבוע שימוש בחתימות אלקטרוניות "חלשות", שאינן מבטיחות את צמידות החתימה למסר החתום (ר' למשל קביעה על אודות זיוף חתימה אלקטרונית גרפית, המתואר בת"א 27082-04-12 שמעון נ' פרטנר תק-של 57506, 2014(4) (19.11.2014)) ולצד זאת לקבוע בחוזה האחיד שלו עם הצרכן, כי האחריות במקרה של זיופים תוטל על הצרכן. יצוין כי קביעה כזו בחוזה אחיד עשויה להיות מקפחת לפי חוק החוזים האחידים, התשמ"ג-1982. כך במקרה שבו המסמך שעליו חתם הלקוח השתנה לאחר מועד החתימה בשל טעות, או במקרה שבו העוסק עשה שימוש לרעה ב"שרבוט" הדיגיטלי שסיפק לו הצרכן על ידי הצמדתו למסרים אלקטרוניים אחרים, עלול הצרכן למצוא את עצמו מחויב למסמך שהוא לא חתם עליו.

כדי להתמודד עם החשש המתואר, מוצע להוסיף בחוק הוראה ולפיה במקרים שבהם לגורם מסוים היתה עדיפות בעיצוב אופן החתימה האלקטרונית שנעשה בה שימוש במסגרת התקשרות חוזית אזי אם צד להתקשרות חוזית זו יטען כי מסר אלקטרוני מסוים לא נחתם בידו (למשל, התכשורת לחתימה בשל כך שהחתימה נעשתה

- ביטול סעיף 6 8. סעיף 6 לחוק העיקרי – בטל.
 תיקון סעיף 7 9. בסעיף 7 לחוק העיקרי –
 (1) אחרי סעיף קטן (א) יבוא:

“(א)1) השר רשאי לקבוע הוראות לעניין מסירת הודעה לפי סעיף קטן (א)2); כמו כן רשאי השר לקבוע תנאים שבהתקיימם רשאי בעל אמצעי חתימה לקיים את חובתו לפי הסעיף הקטן האמור באמצעות מסירת הודעה לגורם שהנפיק את אמצעי החתימה אם מתקיימים לגבי אותו גורם תנאים שקבע השר, וזאת במקום מסירת הודעה לגורמים האמורים באותו סעיף קטן.”;

(2) בסעיף קטן (ב), במקום “כאמור בסעיף קטן (א)” יבוא “כאמור בסעיף זה”.

ד ב ר י ה ס ב ר

יכולה להעיד על אמינות החתימה המאובטחת. כך גם כאשר למלל שלפניו מוסף למסר האלקטרוני. גם במקרה של פלט אלקטרוני המנותק מהמסר החתום אלקטרונית (כמו צילום מסך או מסר אלקטרוני שנחתם, הודפס לנייר ונסרק למחשב), התבוננות בו לא מאפשרת לראות את פרטי החתימה המאובטחת.

אם כן, ניתן להבטיח את מהימנות ה“פלט” רק במקרה של פלט אלקטרוני, שלגביו לא ניתק הקשר בינו לבין הקובץ המקורי, כמו למשל הצגת המסר על גבי צג מחשב (ניתן לסווג את צג המחשב כ“פלט” ואת הקובץ עצמו כ“מקור”). במקרה זה, לא נראה שיש צורך בכלל האמור, שכן הפלט מאפשר גישה ישירה למקור. כמו כן, במצב זה ממילא מיטשטשת ההבחנה בין מקור להעתק.

לאור האמור, מוצע בסעיף 8 להצעת החוק למחוק את סעיף 6 לחוק.

נוכח מחיקת סעיף 6 כאמור מתייתרת גם התוספת השנייה לחוק ועל כן מוצע בסעיף 12 להצעת החוק למחוק גם אותה.

עוד מוצע לקבוע בסעיף 16 להצעת החוק כי תחילתו של ביטול סעיף 6 לחוק העיקרי ושל ביטול התוספת השנייה, כאמור בסעיפים 8 ו-12 לחוק זה, שנתיים מיום פרסומו של חוק זה. זאת, כדי לאפשר למי שהסתמך על הוראותיו של הסעיף להיערך לביטול המעמד הראייתי שניתן לפלטים בנייר של חתימות אלקטרוניות כאמור בסעיף.

וזה נוסחה של התוספת השנייה לחוק, שמוצע כאמור למחקה:

”תוספת שניה

סעיף 6(ב))

1. פסקי דין של בית משפט, בית דין או כל ערכאה שיפוטית או מעין שיפוטית שהוקמה על פי דין, אלא אם כן נקבע אחרת בכל דין
2. שטרות לפי פקודת השטרות
3. שטרי מניה למוכ”3
4. פלט נייר של נסח כהגדרתו בתקנות המקרקעין (ניהול ורישום), התשע”ב-2011, וכן פלט נייר של עותק מאושר מאוסף תעודות כמשמעותו בתקנה 93 לתקנות האמורות.”

סעיף 9 סעיף 7(א)2) לחוק מחייב בעל אמצעי חתימה, כאשר נודע לו על פגיעה בשליטתו בה, להודיע

סעיפים 8, 12 ו-16

סעיף 6 לחוק, שעניינו מעמדו של פלט, קובע לאמור:

”מעמדו של פלט

6. (א) פלט של מסר אלקטרוני החתום בחתימה אלקטרונית מאובטחת לא ייחשב, בכל הליך משפטי, כהעתק המסר האלקטרוני שעל בסיסו הופק, אלא כמקור.

(ב) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו על סוגים של מסרים אלקטרוניים, סוגים של הליכים משפטיים ושימושים מסוימים במסרים אלקטרוניים, שהשר קבע, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, בתוספת השניה.”

הסעיף קובע כי פלט של מסר אלקטרוני החתום בחתימה אלקטרונית מאובטחת יהיה קביל בבית המשפט כמקור ולא כהעתק. בכך, הוא מתגבר על הכלל הדורש את הגשת הראייה הטובה ביותר, וזאת על בסיס ההנחה כי פלט של מסר אלקטרוני שנחתם בחתימה מאובטחת מתאפיין ברמת מהימנות גבוהה בנוגע לזיהוי יוצר המסמך ועל כך שקיים קשר מובהק בין החתימה האלקטרונית לבין המסר החתום.

הגדרת “פלט”, שנלקחה מחוק המחשבים, התשנ”ה-1995, היא “נתונים, סימנים, מושגים או הוראות, המופקים, בכל דרך שהיא, על ידי מחשב”. כלומר, פלט יכול להיות הן אלקטרוני (למשל, הצגת המסר על גבי צג מחשב, צילום מסך או מסר אלקטרוני שנחתם, הודפס לנייר ונסרק למחשב) והן בנייר (למשל, נייר שהודפס במדפסת).

הכלל שקובע סעיף 6 לחוק לא יכול, באופן מעשי, להגשים את תכליתו בנוגע לשני סוגי פלטים: פלט נייר ופלט אלקטרוני, שמנותק מהקובץ החתום אלקטרונית. לעניין פלט נייר, כשמסר אלקטרוני החתום בחתימה מאובטחת או מאושרת מודפס על גבי נייר, לא ניתן לראות את פרטי החתימה המאובטחת, ועל כן לא ניתן לדעת אם החתימה מהימנה. יצוין, כי בחיני המעשה לפעמים מסר אלקטרוני שחתום בחתימה מאובטחת כולל גם “שרבוט” של חתימה או מלל שלפיו המסמך נחתם באופן דיגיטלי, אשר אותם ניתן לראות באופן חזותי על גבי פלט נייר. יובהר, כי “שרבוט” חתימה זה אינו החתימה המאובטחת, כי אם חתימה נוספת, שהיא בדרך כלל חתימה אלקטרונית ונגילה שלא מקיימת דרישות סף כלשהן. חתימה נוספת זו לרוב מוספת למסר האלקטרוני מטעמי נוחות, וכאמור אינה

"תוספת ראשונה"

(סעיף 2(ב)(1))

סוגי מסמכים שלגביהם נדרשת חתימה אלקטרונית מסוג מסוים

טור א'	טור ב'
סוג המסמך	סוג החתימה האלקטרונית
1. צוואה לפי סעיפים 20 או 22 לחוק הירושה, התשכ"ה-1965 ² (בתוספת זו – חוק הירושה)	חתימה אלקטרונית מאושרת
2. זיכרון דברים על צוואה בעל פה לפי סעיף 23(ב) לחוק הירושה	חתימה אלקטרונית מאושרת.

ד ב ר י ה ס ב ר

יצוין כי סעיפים 20, 22 ו-23 לחוק הירושה, שקובעים בהתאמה הוראות לעניין חתימה על צוואה ועל זיכרון דברים על צוואה בעל פה, עושים שימוש במונחים חתימת "יד" וחתימה "בידי". השימוש במילים אלה אינו שולל את האפשרות לקיים את דרישת החתימה, גם באופן אלקטרוני, בהתאם לאמור בתוספת הראשונה המוצעת.

עוד יובהר כי מתן האפשרות לחתום על צוואות באופן אלקטרוני אינו מייתר את הדרישות המהותיות האחרות הקבועות בדיון בנוגע לצוואות (כך, למשל, לפי סעיף 20 לחוק הירושה, צוואה בעדים תצטרך להיחתם בפני העדים, ולא תוכל להתבצע מרחוק).

וזה נוסחה של התוספת הראשונה לחוק, שמוצע כאמור למחקה:

"תוספת ראשונה"

(סעיף 2(ב))

1. חוק הירושה, התשכ"ה-1965, לעניין צוואה וזיכרון דברים על צוואה בעל פה;
2. חוק הנאמנות, התשל"ט-1979, לענין כתבי הקדש;
3. חוק הנוטריונים, התשל"ו-1976, ותקנות הנוטריונים, התשל"ז-1977, לענין חתימה בפני נוטריון וחתימה בידי נוטריון;
4. סעיף 91 לחוק לשכת עורכי הדין, התשכ"א-1961, לענין ייפוי כוח;
5. (בוטל);
6. תקנות הסכמים לנשיאת עוברים (אישור הסכם ומעמד היילוד) (הודעות, בקשות וצווים), התשנ"ח-1998, לענין הודעות ובקשות;
7. חוק אימוץ ילדים, התשמ"א-1981, ותקנה 272 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984, לענין הסכמת הורה לאימוץ;

על כך למי שיש לו עמו קשרים שגרתיים וסביר שיתמך על החתימה בעקבותיהם, וכן למי שידוע לבעל אמצעי החתימה כי קרוב לוודאי שהוא יסתמך על החתימה, אף שאין לו עמו קשרים שגרתיים. אי-קיומה של חובת היידוע מקים אחריות נזיקית לנזק שנגרם עקב השימוש באמצעי החתימה בלא הרשאתו.

מוצע להסמיך את השר לקבוע בתקנות הוראות לעניין מסירת הודעה לפי סעיף זה וכן תנאים שבהתקיימם רשאי בעל אמצעי החתימה לקיים את חובתו כאמור באמצעות מתן הודעה לגורם שהנפיק את אמצעי החתימה אם מתקיימים לגביו תנאים שיקבע, וזאת במקום מסירת הודעה לגורמים האמורים בסעיף. כך לדוגמה, מתן הודעה לצד שלישי אמין שמקיים תנאים מסוימים (למשל, עמידה בתקנים, קביעת נהלים פנימיים מסוימים וכו').

הסמכה זו נועדה להגביר את הודאות אצל בעל אמצעי החתימה ולהקל את השימוש בחתימה מאובטחת במקרים המתאימים.

סעיף 10 נוכח החלפת סעיף 2 לחוק כמפורט לעיל, מתייתרת התוספת הראשונה לחוק שהיתה רלוונטית לסעיף 2 כנוסחו ערב התיקון, ועל כן מוצע למחוק אותה.

במקום התוספת האמורה מוצעת תוספת חדשה שבה ייכללו סוגי מסמכים שלגביהם קיום דרישת החתימה בחיקוק יתאפשר רק בדרך שתיקבע בתוספת. בשלב זה מוצע לכלול בתוספת זו צוואה לפי סעיף 20 (צוואה בעדים) או 22 (צוואה בפני רשות) לחוק הירושה וזכרון דברים על צוואה בעל פה לפי סעיף 23 לחוק הירושה, ולקבוע כי חתימה עליהם תיעשה באמצעות חתימה מאושרת בלבד, זאת, בשל מאפייניה הייחודיים של צוואה, ובהם רגישות הנושא והקושי בהוכחת זהות המצווה שאינו בין החיים. לפי סעיף 2(ג) המוצע, השר רשאי, בצו, לשנות את התוספת הראשונה.

² ס"ח התשכ"ה, עמ' 63; התשע"ז, עמ' 330.

"תוספת ראשונה א"

(סעיף 2(ב)(2))

סוגי מסמכים שלגביהם לא ניתן לקיים דרישת חתימה בחיקוק באמצעות חתימה אלקטרונית

1. צוואה בכתב יד לפי סעיף 19 לחוק הירושה.
12. התוספת השנייה לחוק העיקרי – תימחק.
13. בחוק הירושה, התשכ"ה-1965, בסעיף 22(ב), אחרי "יאשר" יבוא "בחתימתו".
14. בחוק מרשם האוכלוסין, התשכ"ה-1965², בסעיף 25(ב)(3), אחרי "ותעודה אלקטרונית" יבוא "מאושרת".
15. בפקודת המסים (גבייה)³, בסעיף 12ב1(א), בהגדרה "תעודה אלקטרונית", אחרי "תעודה אלקטרונית" יבוא "מאושרת".
16. תחילתם של ביטול סעיף 6 וביטול התוספת השנייה לחוק העיקרי, כאמור בסעיפים 8 ו-12 לחוק זה, שנתיים מיום פרסומו של חוק זה.

ד ב ר י ה ס ב ר

עשויות להיות אף "חזקות" יותר מחתימות בנייה, ראוי כי שימוש בסמכות להוספת סוגי מסמכים לתוספת האמורה ייעשה במשורה.

סעיף 13 סעיף 22 לחוק הירושה עוסק בצוואה בפני רשות. על פי סעיף זה, צוואה בפני רשות תיעשה על ידי המצווה באמירת דברי הצוואה בעל פה בפני שופט, רשם של בית משפט או רשם לענייני ירושה, או בפני חבר של בית דין דתי, או בהגשת דברי הצוואה בכתב לידי אחד מהם. דברי המצווה ייקראו בפניו, והוא יצהיר שזו צוואתו. על פי סעיף 22(ב) לחוק הירושה, על מי מהמנויים לעיל לאשר על פני הצוואה שהיא נקראה ושהמצווה הצהיר כאמור. מוצע לתקן את סעיף 22 האמור ולקבוע במפורש כי אישור כאמור יתבצע באמצעות חתימתו של המאשר. חתימה זו נכללת בפרט 1 לתוספת הראשונה המוצעת בסעיף 10 להצעת החוק, היינו כדי לקיים לגביה את דרישת החתימה באופן אלקטרוני נדרשת חתימה אלקטרונית מאושרת.

סעיפים המונח "תעודה אלקטרונית" מופיע בסעיף 14 ו-15 25(ב)(3) לחוק מרשם האוכלוסין, התשכ"ה-1965, ובסעיף 12ב1(א) לפקודת המסים (גבייה). נוכח החלפת המונח "תעודה אלקטרונית" במונח "תעודה אלקטרונית מאושרת" בחוק, כמפורט בדברי ההסבר לסעיפים 1 ו-2 לעיל, מוצע לעדכן את הסעיפים האמורים ולהחליף בהם את המונח "תעודה אלקטרונית" ב"תעודה אלקטרונית מאושרת".

8. כללים והנחיות מקצועיות לפעולת עמותה מוכרת (לפי חוק אימוץ ילדים, התשמ"א-1981). לענין בקשות וחוות דעת;
9. (בוטל);
10. כל חיקוק שנדרשת לגביו חתימת אדם על תצהיר למעט חיקוק שעל פיו מוגש תצהיר לבית משפט.
11. (פקע).

סעיף 11 מוצע לקבוע בתוספת ראשונה א' סוגי מסמכים שלגביהם לא ניתן לקיים את דרישת החתימה לפי חיקוק באופן אלקטרוני. בשלב זה מוצע לקבוע בתוספת ראשונה א' צוואה בכתב יד לפי סעיף 19 לחוק הירושה. צוואה בכתב יד היא מסמך שנכתב בכתב ידו של המצווה ולא באמצעי אלקטרוני. על כן, אין אפשרות לחתום על הצוואה המקורית, אשר נוצרת ב"עולם הפיזי" בנייה, באופן אלקטרוני. כמו כן, כתב יד מקורי זה מהווה אינדיקציה לכך שהמצווה כתב את הצוואה בעצמו. נוכח מאפיינים ייחודיים אלה, מוצע להבהיר שלא ניתן לבצע חתימה אלקטרונית על צוואה מסוג זה.

השר רשא, בצו, לשנות את תוספת ראשונה א' יצוין כי מאחר שחתימות אלקטרוניות מסוגים מסוימים (ובראשן חתימות מאושרות) הוכיחו את עצמן לאורך השנים כאמינות וכי במקרים מסוימים חתימות אלקטרוניות

³ חוקי א"י עמ' (ע) 1374, (א) 1399; התשע"ד, עמ' 551.

